

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

МОТОРИНА Тетяна Михайлівна

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ
СУМІСНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Спеціальність 08.00.11 - Статистика

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1994

Дисертація є рукопис

Дисертація виконана на кафедрі обліку та аналізу господарської діяльності економічного факультету Київського університету ім.Тараса Шевченка

Науковий керівник - кандидат економічних наук,
доцент ШВЕЦЬ В.Г.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук
РЕВЕНКО А.П.
кандидат економічних наук
ГЕЛЛЕР І.М.

Провідна організація - Рада по вивченню продуктивних сил
АН України

Захист відбудеться "22" квітня 1994 року о
14:40 год. на засіданні Спеціалізованої вченої ради
К.068.28.02 по присудженні наукового ступеня кандидата
економічних наук при Київському державному економічному
університеті за адресою: 252057, Київ-57, проспект Перемоги,
54/І, ауд 214

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці університету.

Автореферат розіслано "21" березня 1994 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук,

доцент

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

В.І.ФІМЕНКО

Лв 29404

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

І.І. АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ. Економіка України переживає складний період одночасного переходу до ринку і становлення правової основи держави, її політичної структури, формування та розвитку інтеграційних зв'язків з світовою економікою. В концепції подальшого розвитку України урахована необхідність зміни відносин між формами власності, які існують у нас та на Заході. Залишаючись соціальним антиподом, вони між тим утворюють у містах зіткнення своєрідні гібридні форми у виді власності сумісних підприємств /спільних підприємств-СП/ та інші. Нові форми зовнішньоекономічних зв'язків /сумісне підприємництво, вільні економічні зони, іноземне інвестування/ повинні сприяти посиленому використанню в українській економіці прогресивних іноземних технологій та управлінського досвіду, розвитку експортного сектору країни, розширенню фінансової бази, модернізації господарського механізму України. Вивчення розвитку їх діяльності на території України досить актуальне.

На сучасному етапі статистика переживає процес складних перетворень. Це особливо стосується статистики зовнішньоекономічних зв'язків, що як галузь була започаткована в Україні тільки у 1988 році. Тому статистичне вивчення форми співробітництва традиційної для іноземних держав, але нової для України -- сумісного підприємництва необхідне в стані формування і розвитку на сучасному етапі і є одним з важливих факторів, що обумовили вибір теми дисертаційної роботи.

В останні роки у вітчизняній літературі з'явилися роботи присвячені вивченню діяльності сумісних підприємств, порядку їх створення і функціонування. Це, в першу чергу роботи

Братченко А.Б., Бушкевича В.Г., Гайлучка І.Г., Кашина В.І.
Кельдшлегера Л.Д., Кисіля В.Н., Костенкова І., Лук'яненко
Д.Г., Лушиної М.М., Макогона Д.В., Павлова В.С., Петровсь-
кого В.А., Столярова І.І., Філіпенка А.С., Інгих.

Поряд з тим до останнього часу не вийшло жодної спе-
ціальної публікації, де було б проведене статистичне дос-
лідження функціонування сумісних підприємств в Україні,
аналізу діяльності СП.

І.2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою дослідження
є статистичне вивчення однієї з нових форм економічної дія-
льності в Україні - сумісного підприємництва.

Така мета дослідження обумовила необхідність вирішен-
ня певної низки завдань, зокрема:

- розгляд суті форми діяльності, яка вивчається, її
видів, досвіда функціонування сумісних підприємств за кордо-
ном;

- розгляд правових та організаційних аспектів створен-
ня та діяльності СП в Україні;

- вивчення державної політики щодо цього виду діяль-
ності, зокрема залучення іноземних інвестицій в Україну;

- статистико-економічний аналіз діяльності сумісних
підприємств в найбільш розвинутих економічних областях та
в цілому по Україні;

- розробка методологічних підходів щодо визначення по-
казників результатів діяльності сумісних підприємств.

І.3. ПРЕДМЕТ І ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ. Предметом дослід-
ження є методика аналізу результатів економічної діяльності
сумісних підприємств.

Об'єктом дослідження виступає сумісне підприємство як економічна категорія, одна з різновидів форм економічної діяльності.

1.4. ТЕОРЕТИЧНОЮ ТА МЕТОДОЛОГІЧНОЮ ОСНОВОЮ дисертаційної роботи є законодавчі акти державної програми притягнення іноземних інвестицій в Україну, розробки вітчизняних та іноземних вчених економістів по темі дисертації, інструктивні матеріали Мінстату України, матеріали наукових конференцій та семінарів з питань статистики зовнішньоекономічної діяльності.

У процесі дослідження було застосовано системний підхід до дослідження, загальнонаукові прийоми аналізу та синтезу, спеціальні статистичні показники і методи: абсолютні, відносні та середні величини, показники рядів динаміки, метод групувань, ранжувань, графічний метод, метод порівняльного економічного аналізу.

Робота виконана на основі статистичних даних Мінстату України. Додатково використовувалися дані з іноземних статистичних публікацій.

1.5. НАУКОВУ НОВИЗНУ роботи характеризують такі результати:

- вперше проведено детальний статистико-економічний аналіз результатів діяльності сумісних підприємств в Україні;
- охарактеризовано місце сумісних підприємств в економіці України, як однієї з нових форм економічної діяльності;
- критично проаналізовано організацію обліку та статистичної звітності про діяльність сумісних з іноземними партнерами підприємств, надані пропозиції щодо їх вдоскона-

лення ;

- розроблено систему показників діяльності сумісних підприємств ;

- на прикладі промислово-розвинутих регіонів України проаналізовано механізм функціонування сумісних підприємств та їх економічна ефективність.

I.6. ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОБОТИ полягає, зокрема, в обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення системи показників діяльності СП і результатах аналізу, які можуть бути використані в статистичній практиці, роботі статорганів України. Деякі положення методологічного характеру можуть бути використані при розробці учбових курсів "Сумісне підприємництво в Україні", "Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств" та інших.

I.7. АПРОБАЦІЯ РОБОТИ ТА ПУБЛІКАЦІЇ.

Основні положення дисертації апробовані на мікререгіональній науково-практичній конференції "Регіональне співробітництво в системі зовнішньоекономічних зв'язків" /Чернівці 1990 р./, а також викладені в трьох наукових працях загальним обсягом 0,3 д.а.

Робота виконана на кафедрі обліку та аналізу господарської діяльності економічного факультету Київського університету ім.Тараса Шевченка відповідно до плану науково-дослідної роботи факультету в рамках теми № Держ. реєстрації 087007539.

I.8. ОБСЯГ І СТРУКТУРА РОБОТИ. Дисертацію викладено на 135 сторінках машинописного тексту. Робота містить 10 таблиць, 12 малюнків, 7 додатків і бібліографію із 76 найменувань.

Структура дисертації:

Вступ

Розділ 1. Економіко-організаційні основи сумісного підприємництва

1.1. Місце сумісних підприємств у системі світогосподарських зв'язків, їх види, форми

1.2. Основні етапи, порядок створення та діяльності сумісних підприємств в Україні

1.3. Державна програма залучення іноземних інвестицій

Розділ 2. Методи статистичного обліку та аналіз діяльності сумісних підприємств

2.1. Організація обліку та статистичної звітності про діяльність сумісних підприємств в Україні

2.2. Основні показники діяльності сумісних підприємств

Розділ 3. Аналіз результатів діяльності сумісних підприємств

3.1. Узагальнений статистичний аналіз роботи сумісних підприємств в цілому на Україні

3.2. Розвиток сумісного підприємництва в промислово-розвинутих регіонах України

Висновки

Додатки

Список літератури

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ І РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Економіко-правові основи сумісного підприємництва.

Використання та розміщення продуктивних сил за кордоном окремих країн є об'єктивною передумовою створення світового господарства. Це знаходить свій безпосередній прояв, насамперед, в поглибленні та розвитку міжнародного розподілу праці, який виник на певному рівні розвитку суспільного виробництва та суспільному розподілі праці.

При наяві високорозвинуеного розподілу праці у середині однієї країни підвищується ефективність використання засобів виробництва, найновітніх досягнень науки і техніки, підвищується продуктивність праці. З'являється матеріальна можливість інтенсивного росту виробництва на основі науково-технічного прогресу.

В цьому розділі дисертації розглянуті питання: місце сумісних підприємств в системі світогосподарських зв'язків, основні етапи, порядок створення та діяльності сумісних підприємств на території України. Окремо описана державна програма залучення іноземних інвестицій в Україну.

Сучасні міжнародні економічні відносини невід'ємно включають іноземні інвестиції як фактор інтернаціоналізації виробництва, розвитку промислово-економічних зв'язків між окремими країнами та групами країн, розширення кооперації та спеціалізації виробництва.

Переміщення елементів продуктивних сил окремих країн за національні кордони відповідає історично склавшимся особливостям розвитку світової економіки. Нерівномірність роз-

тадування природних ресурсів, населення, різниця в науково-технічному потенціалі, рівні освіти, кваліфікації робітників, спеціалізація виробництва в різних країнах світу викликають необхідність і в той же час надають передумови ефективності міжнародного розподілу праці та взаємодоповнюючого об'єднання елементів продуктивних сил, які належать окремим країнам, окремим виробникам. Тому все сильніше мають прояв тенденції до міждержавних взаємодій не тільки в сфері обігу та обміну, але й в сфері виробництва.

В цих умовах економічні відносини характеризуються появою нових форм співробітництва, які дають змогу повніше використовувати міжнародний розподіл праці.

В дисертації розроблено класифікацію сумісних підприємств за чотирма основними ознаками:

1. Місцезнаходження сумісного підприємства.
2. Склад партнерів.
3. Питома вага участі партнерів в капіталі сумісного підприємства.
4. Види діяльності.

В грудні 1991 року Міністерством юстиції України заєстровано Українську Лігу підприємств з іноземним капіталом для надання допомоги у створенні та підтримці для залучення іноземних інвестицій в економіку України; координації діяльності, яка повинна бути націлена на успішну інтеграцію сумісних з іноземними партнерами підприємств в економіку України; для захисту прав та інтересів членів Ліги в різних сферах на території країни та за її кордонами.

Минулі 5 років вже в деякій мірі визначили вузькі місця сумісного підприємництва. Вітчизняні підприємці все

більше і більше стикаються з небажанням іноземних партнерів виконувати свої статутні обов'язки, зокрема, своєчасно вносити кошти в статутний фонд СП. Це викликано різними причинами, одна з них нестабільність економічної ситуації, законодавчої бази України.

Сумісне підприємництво здійснюється в різних формах - обмін технологіями, послугами, товарами, створення міжнародних економічних організацій різних видів - міжурядові та міждержавні економічні організації, об'єднання, товариства, сумісні підприємства, вільні економічні зони в різних модифікаціях.

Створення сумісних підприємств - це сукупність організаційно-технічних, економічних, формально-правових заходів по заснуванню діяльності СП. Створення СП пов'язане з проробкою ряду питань. Умовно можна виділити 4 основних етапи створення СП

- попереднє вивчення;
- підготовчий;
- розробка установчих документів;
- реєстрація.

I. Попереднє вивчення

Маркетингове дослідження визначеного ринку, продукції, послуг

II. Підготовчий етап

Пошук та підбір іноземного партнера

III. Розробка установчих документів

Розробка ТЗО, статуту, договорів

IV. Реєстрація

Створення сумісного підприємства

2.2. Методи статистичного обліку і

аналізу діяльності сумісних підприємств

В сучасній економічній літературі це питання практично не висвітлене. Не описано існуючої статистичної звітності, критичного аналізу статистичного апарату, що використовується при дослідженні діяльності сумісних підприємств, не розроблено систему показників.

В цих умовах питання інформаційного забезпечення управління всіх рівнів, проведення серйозного наукового аналізу все більше переходить до компетенції статистичних органів України.

Рішення завдань, які виникли перед статистикою зовнішньоекономічних зв'язків вже неможливе з існуючою інформаційною базою. Необхідні оперативні матеріали, які б висвітлювали питання зовнішньоторговельної діяльності, цін, географічного розподілу експорту та імпорту, видів розрахунків та валют. Тому подальший розвиток статистики зовнішньоекономічних зв'язків бачиться по 2-х напрямках: по-перше, традиційними методами з використанням форм статистичної звітності; по-друге, шляхом переходу до якісно нових принципів її побудови.

Сьогодні найбільш перспективний другий напрямок - розробка статистичних даних зовнішньоекономічних зв'язків на основі даних митних декларацій, переходу до самостійної їх розробки та аналізу. Це вимагає, поперше, підготовку нових методологічних документів по напрямках, які не входили в коло статистичних досліджень. По-друге, адаптація системи показників, методик і організацій статистич-

них досліджень по розвитку ринкових відносин і органічного включення її в світовий ринок. Мається на увазі зближення методів формування статистичної інформації з міжнародними стандартами.

Тому розвиток митної статистики у найближчому майбутньому буде хіба не єдиним реальним джерелом оперативного отримання повної і достовірної інформації про зовнішньоекономічну діяльність всіх її учасників на всіх рівнях.

Розробка системи показників, методик і організації статистичних досліджень відносно сумісних підприємств принципово важливе в умовах періоду переходу до багатоукладної економіки та ринку. Важливим також є визначення економічної ефективності СП. Методикою аналізу економічної ефективності СП передбачено рішення таких завдань як:

- визначення народногосподарської ефективності утворення та діяльності сумісних підприємств;
- виявлення ефективності участі українських партнерів в сумісному підприємстві;
- оцінка економічної ефективності участі іноземного партнера в сумісному підприємстві;
- вибір найбільш ефективного варіанту сумісного підприємництва з декількох можливих.

Найбільшу перевагу для української сторони має варіант сумісного підприємництва, який можна визначити показником інтегрального народногосподарського ефекту. Він розраховується в результаті функціонування підприємства і представляє собою сумарну за розрахунковий період різницю між дисконтируемими доходами і витратами по утворенню та функціонуванню сумісного підприємства.

2.3. Економіко-статистичний аналіз діяльності СП.

В дисертаційній роботі проведено відповідно до розробленої методики аналіз діяльності СП як в цілому по Україні, так і по окремим промислосвоборозвинутих регіонах.

Основу ринкової економіки, курс на яку реалізує Україна, складає малий і середній бізнес, де в основному і діють СП. Поки їх розвиток в країні як і раніше гальмує неопрацьований економічний механізм та відсутність законодавчих гарантій для іноземних партнерів, неможливість реверсирувати прибуток чи заморожені рахунки в колишньому Зовнішекономічному банку.

На I етапі більшість СП утворювались в сфері комп'ютерної техніки чи переробки сировини. Потім з'явилися СП з посередницькими функціями, але в березні 1989 р. було введено обмеження: СП було надано право імпорту лише товарів необхідних для особистих потреб. Бартер та посередництво були заборонені. До середини 1990 р. характерні високі темпи зростання кількості СП з виробництва товарів народного споживання, в сфері сервісу, виробництва та переробки сільгосппродукції, промислової екології.

В цілому успіх мають 10-15% СП, сфера діяльності яких - сервіс, посередницькі послуги, виробництво друкованої продукції, збір комп'ютерів та виробництво програмних продуктів. Все це не вимагає значних капіталовкладень, мало залежить від регіональних проблем матеріально-технічного забезпечення; на ці види продукції є підвищений попит, є можливість окультити витрати та отримати значний прибуток за невеликі строки. Підприємства, створені в машино-приборобу-

дівництві, хімії, будівництві, інших галузях індустрії, як правило збиткові.

Але навіть в цих умовах створюються підприємства виробничого профілю, які забезпечують високий рівень доходів. В умовах гострого дефіциту на внутрішньому ринку у СР є можливість підтримувати досить високі ціни на вироблену продукцію. Недивлячись на залучення іноземних технологій, процес та розширення номенклатури промислової продукції, особливо продукції машинобудівництва проходить вкрай повільно, якість деяких товарів, що випускають СР незадовільна.

В цілому результати діяльності сумісних підприємств в Україні представлені таблицею I.

В цілому по Україні обсяг виробництва, реалізації продукції та послуг СР зростає, але це головним чином відбувається завдяки різкому підвищенню цін та збільшенню чисельності діючих СР.

Процес розвитку сумісного підприємництва проходить в Україні вкрай нерівномірно. З'явившись в великих промислових, транспортних та торговельних центрах сумісне підприємство набуло там широкого розвитку. Найбільша кількість сумісних підприємств розташована в м.Києві, Одеській, Львівській, Харківській, Донецькій областях. Взагалі процес розвитку сумісних підприємств розвивається скрізь в країні.

Концентрація сумісного підприємництва по областях в значній мірі залежить від ряду факторів, серед яких приваляють взаємні економічні інтереси, благоприємні географічні та природні умови, схожість соціально-культурних традицій та добросусідські відносини, особливо між сусідніми країнами.

Так польський капітал СП здебільше розташований у Волинській області. В Закарпатті - чеський, словацький, угорський. Сумісні підприємства з Німеччиною як правило діють у великих містах - Києві, Одесі, СП з Францією, Швейцарією орієнтовані на промислово розвинуті центральні та східні області України.

Зовнішньоекономічна діяльність СП України характеризується експортом в розмірі 310,4 млн.дол.США та імпортом 394,5 млн.дол.США за 1993 рік. Сальдо зовнішньоекономічного обороту СП негативне на протязі всіх років існування, це знижує курс національної валюти, посилює запозичення за кордоном.

Аналіз структури експорту СП по основним групам товарів свідчить про негативну тенденцію збільшення у загальному обсязі експорту частки сировини та матеріалів /більше 80%/. Водночас імпортні надходження СП представлені продовольчими товарами і тропічними фруктами /їх питома вага в загальному обсязі імпорту майже 50%/. Нажаль, в складі імпорту немає "ноу-хау", ліцензій та патентів, іноземні партнери не поспішають їх надавати, користуючись дефіцитом товарів в країні. Часто вони збувають продукцію, яка не витримує конкуренції на західних ринках. В основному імпортні поставки СП надходять в великі міста України: Київ, Одесу, Львів, Харків, Дніпропетровськ з Німеччини, Куби, Польщі. Але звичайний імпорт товарів, а не їх виробництво на території України можливе і без використання СП, як форми зовнішньоекономічної діяльності. Це виникає тому, що більшість СП не відповідають поставленій перед ними меті, тому не відбувається збільшення валютних запасів за рахунок зростання експорту і заміщення імпорту.

Широке розповсюдження в діяльності СП набула реалізація

послуг і товарів за іноземну валюту на внутрішньому ринку. Причому найбільша питома вага припадає на послуги /майже 40%/: транспортні, туристичні, готелів, ресторанів. З товарів за ВКВ реалізуються головним чином імпортні дорогостоячі автомобілі, теле-відео-аудіоапаратура.

Розглядаючи структурну реалізацію за ВКВ в обласному діленні різко виділяються обсягами реалізації сумісні підприємства міста Києва і Одеси на долю яких припадає відповідно 24% і 60% загальної валютної виручки реалізації на внутрішньому ринку України. Це пояснюється тим, що в цих містах найбільше розвинене сервісне і туристичне обслуговування, транспортна мережа.

Факт можливості реалізації товарів та послуг за іноземну валюту дуже негативний і веде до стрімкого зниження курсу національної валюти. Різке зростання інфляції за минулі роки не дає можливості вірно оцінити динаміку реалізації сумісними підприємствами продукції та послуг на внутрішньому ринку за українські карбованці. Товарна структура реалізації представлена широко і розподілена майже рівномірно. Максимальний обсяг продукції та послуг, реалізованих СП на внутрішньому ринку України за карбованці, так як і за іноземну валюту, припадає на Одеську область - 22% і місто Київ - 20% всєї реалізації, а також був значним в промислово розвинутих областях - Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Львівській та інших.

Такі основні підсумки діяльності сумісних підприємств в Україні. Треба відмітити, що розташування СП по території неравномірне і їх розвиток різний. Більшість СП, які діють в сфері виробництва зосереджено у промислових регіонах.

Таблиця І.

Підсумки роботи сумісних з іноземними
партнерами підприємств на території
України за 1989-1993 рр.

Показники на кінець звітної періоду	1989	1990	1991	1992	1993
Кількість діючих підприємств	83	113	267	812	2530
з них ті, що виробляли продукцію та надавали послуги /без торгівельних/	38	87	252	649	1549
Кількість персоналу - т. осіб в тому числі громадян України	3,5	13,9	21,9	44,6	83,0
	3,4	13,8	21,2	44,1	82,4
Витрати на оплату праці персоналу, млн.крб.	9,1	56,6	178,6	3666,2	205583,2
в тому числі громадян України	8,9	56,0	172,0	3631,4	203683,1
Обсяг виробництва продукції, робіт, послуг, млрд. крб.	0,07	0,4	1,7	66,9	2985,3
Реалізація продукції на внутрішньому ринку:					
- за карбованці - млрд. крб.	0,05	0,3	1,6	60,4	3677,3
- за іноземну валюту - млн.дол.США	26,8	60,6	45,0	39,8	167,6
Експорт - млн.дол.США	6,3	61,7	50,9	105,2	310,4
Імпорт - млн.дол.США	36,1	166,7	89,5	190,9	394,5
Сальдо зовнішньоекономічного обігу	-29,8	-105,0	-38,6	-85,7	-84,1

сумісні підприємства, які займаються посередницькою діяльністю та сервісом, як правило, прив'язані до великих міст.

Сумісне підприємництво - це продукт ринку, а ринкові відносини починають розвиватися в Україні. З урахуванням наявних в економіці України проблем та перешкод для цієї процес звичайно змінить форми і тенденції розвитку.

3. ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА

1. Демографічні фактори стабільності робочих кадрів. В кн.: Демографічні аспекти прискорення соціально-економічного розвитку. - Київ: Інститут економіки АН України, 1967. - /у співавторстві 0,1 д.а., особисто автора - 0,08 д.а./.
2. Показник оптимальної чисельності зайнятих в умовах повного госпрозрахунку і самофінансування. В кн.: Актуальні проблеми регіональної статистики. - Київ: Інститут економіки АН України, 1990 - 0,08 д.а.
3. Удосконалення показників зовнішньоекономічної діяльності в регіоні. В кн.: Регіональне співробітництво в системі зовнішньоекономічних зв'язків, - Чернівці: 1990 /у співавторстві 0,1 д.а., особисто автора - 0,07 д.а./.

Ліпін

Політично к печати 10.03.94 Зак. 677 тир. 100
размножено ГВЦ Минстата Украины 001

AB 29.404

AB 29.404